

PRAG ESKİ KENT MEYDANI BAĞLAMINDA KAMUSAL MEKÂN KALİTESİNİN ÖLÇÜLMESİ

Esen Seymen*, Emel Ünver**

GİRİŞ

Kamusal mekânlar, kent yaşamının en önemli bileşenlerinden biri olarak toplumsal etkileşim, kültürel paylaşım ve kolektif hafızanın taşıyıcısıdır. Bu bağlamda kent meydanları, hem fiziksel düzenlemeleri hem de barındırdıkları sosyal aktiviteler ile kentsel mekân kalitesini belirleyen temel odaklardan biridir. Meydanların işlevi yalnızca dolaşım ya da toplanma alanı olmakla sınırlı değildir; aynı zamanda bireylerin kentle kurdukları ilişkinin en görünür yüzünü temsil eder. Bu nedenle, meydanların mekânsal kalitesinin ölçülmesi, çağdaş kent planlama ve tasarımı giderek önem kazanmaktadır.

Mekânsal kalite kavramı, literatürde farklı kuramsal yaklaşımlarla tanımlanmış olup, özellikle fiziksel öğeler, erişilebilirlik, işlevsel çeşitlilik ve sosyal sürdürülebilirlik gibi ölçütlerle değerlendirilmektedir (Lynch, 1981; Gehl, 2011; Carmona et al., 2010; Montgomery, 1998). Bu çalışmada, söz konusu kuramsal tartışmalardan hareketle derlenen kriterler çerçevesinde Prag Eski Kent Meydanı ele alınmaktadır.

Prag'ın Eski Kent Meydanı, tarihsel sürekliliği, güçlü kentsel imgeleri ve çok yönlü kullanımıyla bu tartışmaya uygun nitelikteki örneklerden biri olması düşüncesiyle tercih edilmiştir. Bu bölümde, meydanın tarihsel gelişimi, mekânsal özellikleri ve kamusal mekân kalitesi, kuramsal çerçeve ile gözleme dayalı analizler ışığında incelenecek; elde edilen bulgular, kamusal mekânların tasarım ve kullanımında kaliteyi artırmaya yönelik önerilerle ilişkilendirilecektir.

KENT MEYDANLARI

Meydanlar, kentsel yaşamın en temel kamusal mekânlarından biri olarak toplumsal ilişkilerin görünürlük kazandığı, bireylerin bulunduğu ve kolektif hafızanın üretildiği alanlardır. Doğan Hasol'un Mimarlık ve Yapı

* Öğretim Görevlisi, Haliç Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, İstanbul, esenseymen@halic.edu.tr, ORCID: orcid.org/0009-0003-9910-3850

** Öğretim Görevlisi, İstanbul Beykent Üniversitesi, Mühendislik/Mimarlık Fakültesi, Endüstriyel Tasarım Bölümü, İstanbul, emelunver@beykent.edu.tr, ORCID: orcid.org/0000-0002-7860-5179

Sözlüğü'nde meydan, “Halkın toplandığı, çoğu binalarla, ağaçlarla ya da doğal engellerle çevrili, düz, açık ve geniş yer, alan” olarak tanımlanmaktadır (Hasol, 2013). Bu tanım, meydanların hem fiziksel hem de sosyal boyutuna işaret etmektedir.

Lynch (1981), kentsel mekânın –ve dolayısıyla meydanların– niteliğini üç temel başlık altında ele alır:

- **Kapalılık:** Meydanın çevresindeki yapı ve elemanlarla sınırlanması, **mekânsal bütünlük** algısı yaratması.
- **Donatıların Niteliği:** **Kent mobilyaları, aydınlatma, oturma elemanları** gibi kullanım kolaylığı ve estetik değer sağlayan öğeler.
- **Aktivitelerin Çeşitliliği:** Mekânın barındırdığı işlevlerin ve etkinliklerin **zenginliği**.

Krier (1979) ise kent meydanlarında **görsel odak noktasının** genellikle **anıt, çeşme ya da simgesel bir yapı** aracılığıyla sağlandığını belirtir. Bu vurgu, meydanların **kentsel imge** ve **kimlik** oluşturmadaki rolünü açıkça ortaya koyar.

Zucker (1959), meydanları tipolojik olarak sınıflandırarak onların **biçimsel özelliklerini** tanımlar. Buna göre meydanların **morfolojisi**, çevreleyen yapıların **konumlanması**, boşluğun **oranları** ve **odak noktalarının** varlığı üzerinden okunabilir. Bir meydan, çevre yapıların **yüksekliği** ile orantılı olduğunda mekânsal **kapalı bir bütünlük** sağlar; odak noktaları ise bu bütünlüğün **yönelimini** belirler.

Ayrıca Carmona, Heath, Oc ve Tiesdell (2010), kamusal mekân kalitesini yalnızca **fiziksel öğelerle** değil, aynı zamanda **sosyo-kültürel boyutlarla** da ilişkilendirir. Bu yaklaşıma göre bir meydanın niteliği, hem **mekânsal biçim** hem de **kullanıcı deneyimleri**yle bütüncül olarak değerlendirilmelidir.

Tarihsel süreçte hemen her kültürde görülen meydanlar, yalnızca fiziksel boşluklar değil, toplumun **sosyo-kültürel** yapısının yansıdığı **kamusal sahnelerdir**. Buluşma, protesto, kutlama veya gündelik paylaşım gibi **eylemler**, meydanların toplumsal işlevini güçlendirir (İnceoğlu & Aytuğ, 2009). Bu bağlamda meydanlar, bireylerin kentle kurdukları bağın **mekânsal ifadesi** olarak, kentsel kalitenin değerlendirilmesinde temel odak noktalarıdır.

MEKÂNSAL KALİTE KAVRAMI VE TEORİLERİ

Mekânsal kalite, kentsel mekânların yalnızca fiziksel düzenlemeleriyle değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve işlevsel boyutlarıyla birlikte ele alınan çok katmanlı bir kavramdır.

Kevin Lynch (1981), kent mekânının kalitesini “**canlılık, uyum, erişilebilirlik, görsel okunabilirlik ve duygusal tatmin**” gibi kriterlerle açıklar. Ona göre başarılı bir kentsel mekân, kullanıcılarına yön bulma kolaylığı sağlamalı ve zihinsel imgeler aracılığıyla aidiyet duygusu yaratmalıdır.

Jan Gehl (2011), kamusal mekân kalitesini **insan odaklı** bir yaklaşımla ele alır. Ona göre kaliteli bir açık alan, **yaya hareketliliğini kolaylaştırmalı, sosyal etkileşimleri teşvik etmeli ve insan ölçeğinde bir mekân deneyimi** sunmalıdır. Oturma imkânları, gölgelik alanlar, güvenlik, estetik değerler ve sosyallik unsurları, kamusal yaşamın niteliğini artıran başlıca öğelerdir.

Carmona, Heath, Oc ve Tiesdell (2010), kamusal mekânın kalitesini dört boyutta değerlendirir: **biçimsel** (morfoloji, mekân oranları), **görsel** (estetik ve imge değerleri), **işlevsel** (kullanım çeşitliliği) ve **sosyal** (etkileşim, aidiyet, canlılık). Bu yaklaşım, mekânsal kaliteyi yalnızca fiziksel düzen açısından değil, aynı zamanda **toplumsal sürdürülebilirlik** bağlamında ele almayı önerir.

Montgomery (1998) ise kentsel kaliteyi üç ana ölçüt üzerinden tartışır: **yerin canlılığı (vitality), yaşanabilirliği (viability) ve kültürel canlılığı (vibrancy)**. Ona göre kaliteli bir mekân, ekonomik faaliyetlerle desteklenirken kültürel üretimlere zemin hazırlamalı ve sosyal bağları güçlendirmelidir.

Dolayısıyla mekânsal kalite, yalnızca biçimsel veya fiziksel ölçütlerle değil, aynı zamanda sosyal bütünleşme ve kullanıcı deneyimleriyle birlikte değerlendirilmelidir. Bir kamusal mekânın başarısı, bu kriterlerin dengeli biçimde bir arada bulunmasına bağlıdır.

Bu farklı teoriler, kentsel mekân kalitesinin çok boyutlu doğasını ortaya koymaktadır. Ortak noktaları ise, kamusal alanların kullanıcı deneyimleri, erişilebilirlik, çeşitlilik ve sosyal bütünleşme aracılığıyla değerlendirilmesi gerektiğidir.

Bu çerçevede öne çıkan yaklaşımlardan biri, 1975 yılında kurulan *Project for Public Spaces (PPS)* tarafından geliştirilmiştir. PPS, kamusal alanların başarısını dört temel kriter üzerinden değerlendirmektedir:

- **Erişim ve Bağlantılar (Accessibility & Linkages):** Alanın çevresiyle fiziksel ve görsel bütünleşmesi, ulaşım kolaylığı.
- **Kullanım ve Aktiviteler (Uses & Activities):** Çeşitli işlevler ve kullanıcı grupları için çekim noktaları sunması.
- **Konfor ve İmaj (Comfort & Image):** Güvenli, temiz, estetik ve kullanıcıyı davet eden bir kimlik oluşturmaları.
- **Sosyallik (Sociability):** İnsanların etkileşimini teşvik etmesi ve toplumsal aidiyet duygusu yaratması (PPS, 2009).

Bu kriterler, farklı bağlamlarda kamusal mekânların kalitesini ölçmek için pratik ve kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Dolayısıyla bu bölümde söz konusu kuramsal yaklaşımlardan hareketle, literatürden derlenen ölçütler temel alınarak Prag Eski Kent Meydanı'nın mekânsal kalitesi ayrıntılı biçimde incelenecektir.

Şekil 1. Project for Public Space (PPS)'in Tanımladığı Mekan Kalitesi Diyagramı
(Uzgören ve Erdönmez,2017)

ARAŞTIRMA ALANI: PRAG ESKİ KENT MEYDANI

Konumu ve Tarihsel Gelişimi

Geçmişte Çekoslovakya'nın başkentliğini yapmış olan Prag, 1 Ocak 1993 tarihinden itibaren Çek Cumhuriyeti'nin başkenti ve aynı zamanda en büyük şehri konumundadır. Şehir, Vltava Nehri üzerinde yer almakta ve bu nehir tarafından ikiye bölünmektedir. Prag, I. ve II. Dünya Savaşlarına tanıklık etmiş olmasına karşın tarihsel dokusunu koruyabilmiş; bu nedenle günümüzde önemli bir turizm merkezi olarak görülmektedir (Simpson, 1999).

Şehrin bugünkü kentsel dokusunun temelleri **9. yüzyılda** atılmış olmakla birlikte, asıl gelişimi 13. ve 14. yüzyıllarda göstermiştir. **11.yy'da**, Eski Kent Meydanı (Staroměstské náměstí), bir pazar alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır. **1338 yılında** kentin soylularına belediye meclisi kurma izni verilmesiyle birlikte günümüzde Eski Belediye Sarayı (Old Town Hall) olarak bilinen yapının inşası, meydanın hareketlenmesinin ve siyasal merkez haline gelmesinin başlangıcını oluşturmuştur (Opacic, 2013).

Şekil 2. Eski Kent Meydanı'nın şehirdeki konumu ve yakın çevresi

Bir dönem Kraliyet Sarayı'nın da (şimdiki yeni Belediye Binası) burada yer almasıyla popülerliği artan meydan, sonraki süreçte de sürekli gelişmiş ve büyümüştür.

Şekil 3. 13. ve 14. Yüzyılda Eski Kent Meydanı

15. yüzyıl, Prag'ın dini ve politik tarihi açısından kritik bir dönemdir. Jan Hus (1370–1415), reform vaazlarıyla büyük bir etki yaratmış, 1415'te Eski Kent Meydanı'nda kitaplarıyla birlikte yakılarak idam edilmiştir. 1915 yılında dikilen Jan Hus Anıtı, bu olayı kentsel hafızada mekânsal bir odak haline getirmiştir. 1419–1434 yılları arasındaki Husçu Savaşları, meydanın tarihsel önemini artıran başlıca olaylar arasında yer alır.

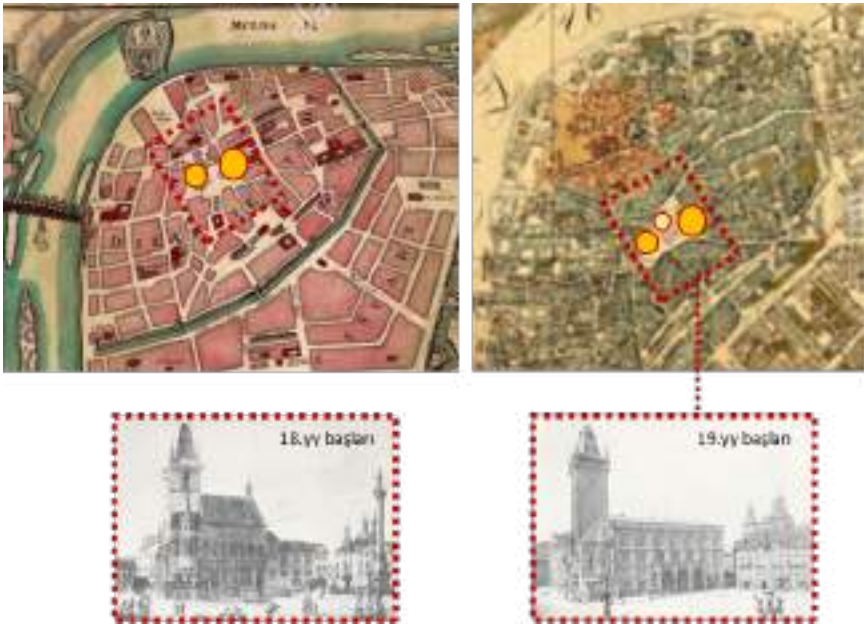
Şekil 4. Jan Hus Anıtı, Eski Kent Meydanı, Prag (Aqwis, 2007).

16.–17. yüzyıllar boyunca Prag, Habsburg Hanedanlığı’nın başkenti olmuştur. Bu dönemde Bohemya’da yaşanan siyasal çalkantılar, **30 Yıl Savaşları** (1618–1648) ile doruğa ulaşmış, Eski Kent Meydanı hem dini hem de politik olayların odak noktası olmuştur.

şekil 5. 17. Yüzyılda (1650) Eski Kent Meydanı

18. ve 19. yüzyıllar, milliyetçilik akımlarının etkisiyle Prag’ın yeniden şekillendiği bir dönemdir. Avrupa’daki milliyetçilik hareketlerinin Prag’a yansıması, meydanın politik mitinglere sahne olmasına yol açmıştır.

şekil 6. 18. ve 19. Yüzyılda (1720,1806) Eski Kent Meydanı

20. yüzyılda, Prag önce 1. Dünya Savaşı sonrası kurulan Çekoslovakya'nın başkentliğini yapmış, ardından 2. Dünya Savaşı'nda Nazi işgali ve Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin etkisi altında kalmıştır. 1989 Kadife Devrimi sonrasında kurulan Çek Cumhuriyeti'nin başkenti olan Prag, Eski Kent Meydanı aracılığıyla çok sayıda toplumsal olaya ve sosyo-mekânsal dönüşüme tanıklık etmiştir (Hammersley & Westlake, 1996).

Şekil 7. 20.yy başlarında (1924) Eski Kent Meydanı ve Paris Caddesi

Mekânın Biçimsel ve Morfolojik Özellikleri

Eski Kent Meydanı, mekânsal organizasyonu bakımından **çekirdek meydan** tipolojisiyle tanımlanabilir. Paul Zucker'in (1959) tipolojisine göre çekirdek meydanlarda mekân, merkezdeki bir odak noktası etrafında biçimlenir. Bu bağlamda Jan Hus Anıtı, meydanın yönelimini belirleyen başlıca unsurdur.

Aynı zamanda meydan, Týn Kilisesi, Kinský Sarayı, Astronomik Saat Kulesi ve St. Nicholas Kilisesi gibi yapılarla bir tür birleştirilmiş meydan karakteri sergiler (Zucker, 1959).

Kentsel İmgeler ve Donatılar

Kevin Lynch'in (1960) kentsel imge kuramı bağlamında değerlendirildiğinde, Eski Kent Meydanı güçlü **kentsel imgeler** sunar. Jan Hus Anıtı, Astronomik Saat, Týn Kilisesi, Kinský Sarayı ve St. Nicholas Kilisesi, mekânın kimliğini oluşturan simgesel odaklardır.

Meydanın **donatı elemanları** – oturma alanları, kafeler, aydınlatmalar ve arkadlı cepheler – hem estetik değer hem de kullanım kolaylığı sağlamaktadır. Özellikle arkadlar, ticari işlevlerin yanı sıra gölgelik ve sosyal etkileşim mekânı sunmaktadır.

MEKÂNSAL KALİTE DEĞERLENDİRMESİ

Bu çalışmada mekânsal kaliteyi incelemek üzere, kuramsal yaklaşımlardan yararlanılarak beş temel ölçüt belirlenmiştir: *yollar ve bağlantılar, erişilebilirlik ve ulaşım, biçim ve morfoloji, imgeler ile donatılar*. Böylelikle kamusal mekân kalitesi, yalnızca fiziksel ve morfolojik özellikler üzerinden değil, aynı zamanda sosyo-kültürel boyutlar üzerinden de bütüncül biçimde değerlendirilmektedir. Eski Kent Meydanı, bu ölçütler doğrultusunda ele alınarak, tarihsel sürekliliği ve güncel kullanımları çerçevesinde mekânsal kalitesinin nasıl şekillendiği ortaya konulacaktır.

Yollar ve Bağlantılar

Prag Eski Kent Meydanı, kentin önemli ulaşım akslarının kesişiminde yer almakta ve çevresindeki sokak dokusu ile güçlü biçimde beslenmektedir. Meydan, kuzeyde Pařížská (Paris) Bulvarı, batıda Vltava Nehri'ne açılan Kaprova Caddesi, kuzeydoğuda Dlouhá Caddesi ve doğuda Celetná Caddesi ile bağlantılıdır. Bu ana arterlerin yanı sıra, farklı yönlerden meydana açılan dar sokaklar da kentsel dolaşımı yoğunlaştırmakta ve meydanı şehrin en önemli odak noktalarından biri haline getirmektedir (Şekil 8).

19.yüzyılın sonlarına kadar görece organik bir dokuya sahip olan bu alan, 20. yüzyıl başında köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Özellikle 1900 yılında eski Yahudi gettosunun temizlenmesi ve meydanın ekseninde Pařížská Bulvarı'nın açılması, mekânın morfolojik yapısını köklü biçimde değiştirmiştir. Bu müdahale kapsamında, meydanın bir köşesini kapatan Krenn Evi'nin yıkılması, Eski Kent'in mekânsal bütünlüğünü ve karakterini önemli ölçüde dönüştürmüştür (Hammersley & Westlake, 1996)

Şekil 8. Eski Kent Meydanı'na açılan ana caddeler

Söz konusu düzenlemeden bu yana, meydanın özellikle kuzeybatı köşesinin tamamlanmamış görünümü tartışma konusu olmuş; farklı dönemlerde bu alanın yeniden modellenmesine ilişkin çeşitli projeler geliştirilmiştir. Bu bağlamda, Eski Kent Meydanı yalnızca tarihsel sürekliliği ile değil, aynı zamanda kentsel müdahalelerin izlerini taşıyan dinamik bir mekânsal kimlik sergilemektedir.

Erişilebilirlik ve Ulaşım

Eski Kent Meydanı hem yaya hem de araç erişimine açık olmasıyla kentin ulaşım sistemi içinde önemli bir odak noktasıdır. Meydanın kuzeyinde Pařížská Bulvarı ve batısında Kaprova Caddesi, araç trafiğine açık olup, giriş noktalarında kısa süreli kullanım için ayrılmış otopark alanları bulunmaktadır. Bununla birlikte, meydana erişim büyük ölçüde toplu taşıma ve yaya bağlantıları üzerinden sağlanmaktadır.

Meydan, özellikle Staroměstská metro istasyonu ve çevresindeki tramvay hatları aracılığıyla kentin farklı bölgelerine güçlü bir biçimde bağlanmaktadır (Simpson, 1999). Bu durum, alanın hem yerel halk hem de turistler açısından erişilebilirliğini artırmaktadır. Meydanın cazibe merkezi olmasında, çevresinde konumlanan yeme-içme mekânları, kültürel etkinlikler ve tarihî yapılar da belirleyici rol oynamaktadır.

Öte yandan, meydanın düz topografyası ve yayalaştırılmış kısımlarının genişliği, fiziksel engelli bireyler açısından erişilebilirliği destekleyen bir özellik sunmaktadır. Bu nitelikler, modern kent planlamasında öne çıkan kapsayıcı tasarım ilkeleriyle uyumludur (Carmona et al., 2010). Böylece Eski Kent Meydanı, yalnızca tarihsel ve turistik bir odak olmakla kalmayıp, erişim ve ulaşım bakımından da kentsel bütünleşmeyi sağlayan bir merkez işlevi görmektedir.

Biçim ve Morfoloji

Prag Eski Kent Meydanı, mekânsal organizasyonu bakımından çok odaklı bir karakter sergilemektedir. Paul Zucker'in (1959) tanımladığı beş meydan tipolojisinden ikisi —çekirdek meydan ve birleştirilmiş meydan— bu alanda bir arada görülebilmektedir.

Çekirdek meydan özelliği, mekânın merkezinde yer alan Jan Hus Anıtı etrafında belirginleşmektedir. Anıt, yalnızca tarihsel hafızanın sembolik taşıyıcısı olmakla kalmaz; aynı zamanda mekânın yönelimini ve merkez algısını belirleyen temel odak noktasıdır (Şekil 9).

Şekil 9. Eski Kent Meydanı çekirdek meydan özelliği

Bununla birlikte Eski Kent Meydanı aynı zamanda bir birleştirilmiş meydan karakteri taşımaktadır. Týn Kilisesi ve Kinský Sarayı, meydanı tanımlayan ve sınırlayan ana yapılar olarak güçlü birer kentsel kenar

oluştururken; Astronomik Saat (Orloj) ve St. Nicholas Kilisesi, kendi alt meydanlarını yaratmakta ve böylelikle ana boşluğun mekânsal kurgusunu desteklemektedir (Şekil 10). Bu çoklu odak yapısı, meydanın tek merkezli algısını kırmakta, ziyaretçilere farklı yönelimler ve mekânsal deneyimler sunmaktadır.

Meydanın biçimsel bütünlüğü, çevre yapıların ölçek ve yükseklikleriyle de desteklenmektedir. Çevre cephelerin orantılı yükseklikleri ve ritmik sürekliliği, mekânsal kapanma hissini güçlendirmekte; buna karşın kuzeybatı köşesinde Paris Bulvarı'na açılan geniş aks, morfolojik bütünlükte kısmi bir kesinti yaratmaktadır.

Şekil 10. Ana meydan ve alt meydanlar

Sonuç olarak, Eski Kent Meydanı hem merkezî odaklı hem de çok odaklı bir mekân kurgusunu bir arada barındırmakta; bu özellik, alanın zengin mekânsal deneyim sunmasını sağlayan başlıca faktörlerden biri olmaktadır.

İmgeler

Meydanların okunabilirliği ve kimliği, büyük ölçüde barındırdıkları **kentsel imgeler** üzerinden biçimlenir. Lynch'in (1960) kentsel imge kuramına göre bu tür öğeler, bireylerin mekânı zihinsel olarak haritalandırmasını sağlar ve mekânsal deneyimi anlamlı kılar. İmgeler, kullanıcıların kentle kurdukları aidiyet duygusunu güçlendirir ve kentsel kimliğin en görünür taşıyıcılarıdır. Bu nedenle, güçlü imgeler barındıran meydanlar yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda **sembolik değer** üreten kamusal alanlardır (Carmona et al., 2010).

Prag Eski Kent Meydanı bu açıdan, kentin kolektif hafızasında güçlü bir yer tutmaktadır. Meydanın öne çıkan imgeleri arasında **Jan Hus Anıtı**, **Týn Kilisesi**, **Astronomik Saat**, **Kinský Sarayı**, **St. Nicholas Kilisesi** ve **Marian Sütunu** bulunmaktadır (Şekil 11).

Şekil 11. St. Nicholas Kilisesi, Marian Sütunu ve Kinský Sarayı

Kinský Sarayı, St. Nicholas Kilisesi ve Marian Sütunu, meydanı sınırlayan tarihî kenar elemanları olarak işlev görürken; Jan Hus Anıtı, Astronomik Saat ve Týn Kilisesi, alanın en güçlü çekim noktalarıdır (Şekil 12).

Şekil 12. Eski Kent Meydanı çekim noktaları

Özellikle Týn Kilisesi ve Astronomik Saat'in çevre yapılardan daha yüksek konumlanması, meydanın silüetinde baskın odak noktaları oluşturarak yönelimi güçlendirmektedir. Bu durum, meydandaki kullanım biçimlerini de doğrudan etkilemektedir. Örneğin Astronomik Saat'in bulunduğu cepheden meydana doğru yoğun bir yaya akışı gözlemlenmekte; Jan Hus Anıtı çevresinde ise toplanma ve bekleme davranışları dikkat çekmektedir (Şekil 13).

Sonuç olarak Eski Kent Meydanı'nın imgeleri, yalnızca görsel birer simge değil; aynı zamanda mekânsal davranışları yönlendiren, aidiyet duygusunu

güçlendiren ve kentsel kimliği pekiştiren unsurlar olarak işlev görmektedir (Erdönmez & Popolo, 2012).

Şekil 13. Eski Kent Meydanı, kentsel imgeler çevresindeki yaya yoğunluğu

Donatılar

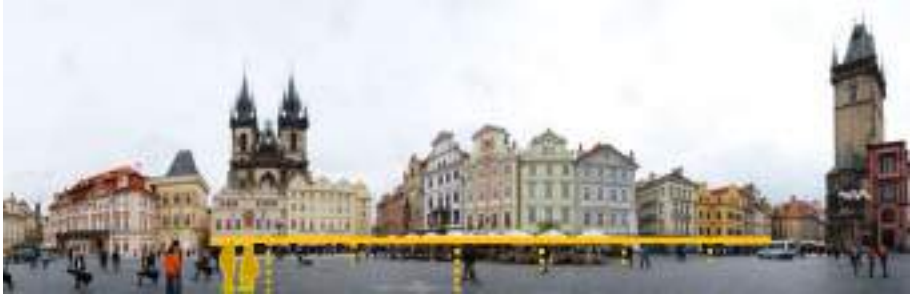
Kentsel donatılar, kamusal mekânlarda hem görsel bütünlüğü hem de işlevselliği sağlayan öğelerdir. Dayanıklılık, malzeme uyumu, bakım kolaylığı ve estetik değer üretme kapasiteleri, bu öğelerin kalitesini belirleyen başlıca ölçütlerdir (Carmona et al., 2010). Donatılar, ortak kullanıma yönelik tasarlanmış olmaları sayesinde kentlinin günlük yaşamına doğrudan hizmet ederken, aynı zamanda mekânın kimliğini de güçlendirirler.

Eski Kent Meydanı'nda donatılar, özellikle doğu-batı aksındaki arkadlar, kafe oturma alanları ve yeşil park düzenlemeleri aracılığıyla öne çıkmaktadır. Güneyde yer alan benzer düzenlemelerle birlikte bu öğeler, mekânın algılanabilir sınırlarını tanımlamakta, zemindeki malzeme farklılıklarıyla meydana ayrıışsa da, boyutsal oranlarının tutarlılığı sayesinde meydanın sınır algısını pekiştirmektedir. (Şekil 14).

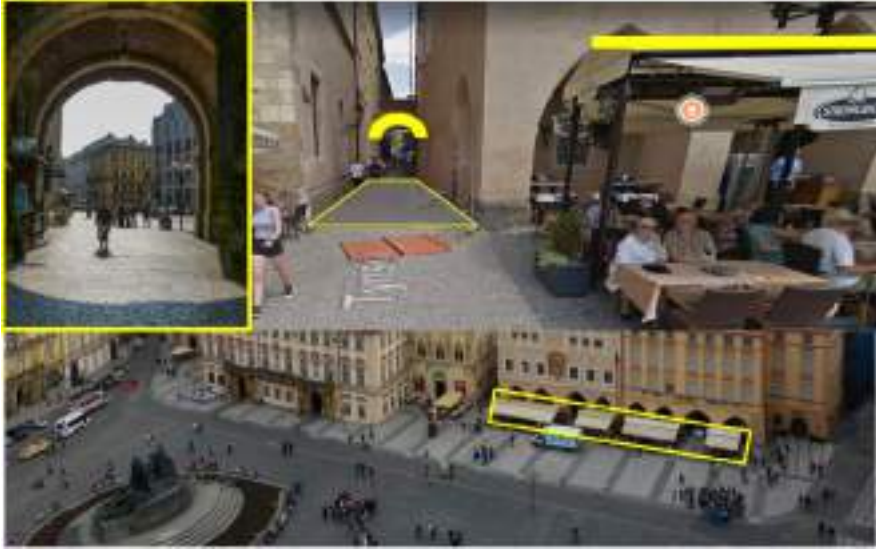

Şekil 14. Kentsel donatı alanları ve zemin farklılıkları

Yapı ölçeğinden insan ölçeğine geçişte de bu donatılar önemli rol oynamaktadır. Özellikle arkadlar, hem ticari işlevleri destekleyen gölgeleme alanları yaratmakta hem de mekânsal sürekliliği sağlamaktadır (Şekil 15, Şekil 16). Meydanın açık alanında bağımsız gölgeleme donatıları bulunmamasına karşın, arkadların sunduğu sürekli gölgelik alanlar, yaz aylarında yoğun yaya kullanımı için konfor sağlamaktadır. Bu işlev, sosyal etkileşim alanlarını desteklemekte ve mekânın canlılığını artırmaktadır.

Şekil 15. Meydandaki arkadlar ve ölçek/oran

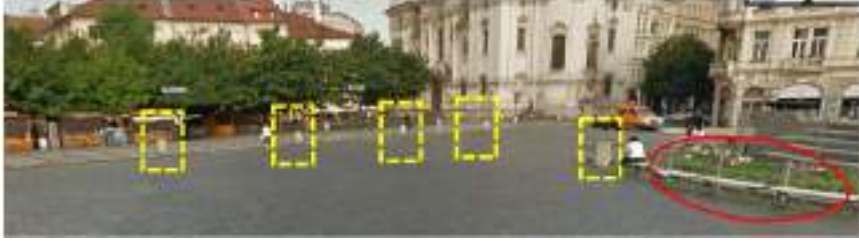
Şekil 16. Meydandaki arkadlar ve gölgeleme elemanları

Aydınlatma elemanlarının meydan genelinde ölçek, biçim ve malzeme açısından uyumlu olması, bütünlük duygusunu pekiştiren bir diğer unsurdur (Şekil 17). Benzer biçimde, çöp kutularının zeminle aynı malzeme ve dokuda tasarlanmış olması, görsel sürekliliği desteklemektedir.

Şekil 17. Aydınlatma elemanları

Oturma-bekleme alanları bakımından meydan, ağırlıklı olarak toplanma ve etkinliklere ayrılmıştır. Bu nedenle oturma işlevi büyük ölçüde çevredeki kafe ve restoranlara bırakılmıştır. Ancak Jan Hus Anıtı çevresinde konumlanan banklar, kullanıcıların toplanma ve dinlenme ihtiyacını karşılamaktadır. Bankların aynı biçim ve malzemeden yapılmış olması, bütüncül bir algı yaratmaktadır (Şekil 18).

Şekil 18. Çöp kutusu, bank gibi diğer donatılar

Genel olarak değerlendirildiğinde, meydana bakım ve temizlik konusunda ciddi eksiklik gözlenmemektedir. Zemin döşemelerinde ve donatılarda süreklilik korunmuş; yalnızca heykel çevresindeki banklarda sınırlı deformasyonlar tespit edilmiştir. Bu durum, donatıların kullanım yoğunluğunu ve dayanıklılığını ortaya koymaktadır.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Eski Kent Meydanı'na ilişkin mekânsal kalite analizi, literatürde öne çıkan kuramsal yaklaşımlardan derlenen beş ölçüt üzerinden yapılmıştır: yollar ve bağlantılar, erişilebilirlik ve ulaşım, biçim ve morfoloji, imgeler ve donatılar. Bu kriterler, meydanın hem fiziksel-morfolojik özelliklerini hem de sosyo-kültürel boyutlarını bütüncül biçimde değerlendirmeye olanak tanımaktadır.

Yollar ve Bağlantılar. Meydan, kentin en önemli arterleriyle güçlü biçimde ilişkilidir. Pařížská (Paris) Bulvarı, Kaprova, Dlouhá ve Celetná Caddeleri aracılığıyla hem kent içi dolaşımı hem de bölgesel erişimi desteklemektedir. Ayrıca farklı yönlerden gelen dar sokaklar, meydanı besleyen ikincil bağlantılar oluşturmaktadır. Bununla birlikte, 20. yüzyıl başında Yahudi Mahallesi'nin yıkılarak Paris Bulvarı'nın açılması, tarihsel bütünlükte kırılmalara yol açmış; bu da meydanın kimliğinde hem mekânsal kazanımlar hem de kayıplar yaratmıştır.

Erişilebilirlik ve Ulaşım. Eski Kent Meydanı, toplu taşıma ile güçlü bağlantılara sahiptir. Staroměstská metro istasyonu ve çevresindeki tramvay hatları, alanın kentin farklı bölgeleriyle entegrasyonunu kolaylaştırmaktadır. Meydanın yayalaştırılmış alanları, düz topografyası ve geniş açıklıkları engelli bireyler için erişilebilirliği desteklemektedir. Ancak, meydana araçla erişim hâlâ mümkündür ve çevresindeki otopark kullanımı, özellikle yoğun dönemlerde yaya konforunu kısmen olumsuz etkilemektedir.

Biçim ve Morfoloji. Meydan, Zucker'in (1959) tipolojisinde hem çekirdek meydan hem de birleştirilmiş meydan özelliklerini barındırmaktadır. Jan Hus Anıtı merkezî bir odak işlevi görürken; Týn Kilisesi, Kinský Sarayı, Astronomik Saat Kulesi ve St. Nicholas Kilisesi kendi alt odaklarını oluşturarak çok odaklı bir mekânsal deneyim yaratmaktadır. Bu durum, morfolojik bütünlük ile çeşitliliğin bir arada var olmasını sağlamaktadır.

İmgeler. Eski Kent Meydanı, Prag'ın kolektif hafızasında güçlü imgeler barındırmaktadır. Jan Hus Anıtı, Astronomik Saat, Týn Kilisesi ve Marian Sütunu, mekânın hem sembolik değerini hem de günlük kullanım dinamiklerini yönlendirmektedir. Özellikle Astronomik Saat'in bulunduğu cephede yoğunlaşan yaya akışı, imgelerin mekânsal kullanımı nasıl biçimlendirdiğini göstermektedir. Turistik yoğunluk ise bu imgelerin algısını kimi dönemlerde zayıflatabilmektedir.

Donatılar. Meydanın donatıları arasında arkadlı cepheler, kafe oturma alanları, aydınlatma elemanları ve zemin malzemesi sürekliliği öne çıkmaktadır. Arkadlar, gölgeleme işlevi sunarak hem ticari hem de sosyal etkileşim alanları yaratmaktadır. Aydınlatma elemanlarının biçim ve ölçekte tutarlı olması, mekânsal bütünlüğü güçlendirmektedir. Bununla birlikte, bağımsız oturma alanlarının sınırlı olması kullanıcıların çoğunlukla kafe ve restoranlara yönelmesine neden olmaktadır.

Bu bulgular aşağıdaki matrisle özetlenmiştir:

Tablo 1. Eski Kent Meydanı'nın Mekânsal Kalite Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi

Kriterler	Güçlü Yönler	Zayıf Yönler	Genel Değerlendirme
Yollar & Bağlantılar	Ana akslarla güçlü entegrasyon	Paris Bulvarı açılımıyla bütünlük kaybı	Orta-Yüksek
Erişilebilirlik & Ulaşım	Metro, tramvay, engelli erişimi	Araç ve otopark baskısı	Yüksek
Biçim & Morfoloji	Çekirdek birleştirilmiş meydan özellikleri +	Köşelerde tamamlanmamışlık hissi	Yüksek
İmgeler	Jan Hus Anıtı, Týn Kilisesi, Astronomik Saat	Turistik yoğunlukla algı zayıflaması	Yüksek
Donatılar	Arkadlar, aydınlatma, bütüncül malzeme	Oturma elemanlarının sınırlılığı	Orta

SONUÇ

Prag Eski Kent Meydanı, tarihsel sürekliliği, güçlü sembolik değerleri ve işlevsel çeşitliliği ile yüksek bir kamusal mekân kalitesine sahiptir. Analiz sonuçları, meydanın özellikle imgeler, biçim ve morfoloji ile erişilebilirlik kriterlerinde güçlü bir performans sergilediğini ortaya koymaktadır. Donatılar bağlamında ise gölgeleme işlevi açısından arkadların sağladığı katkılar önemli bir avantaj oluştururken, bağımsız oturma alanlarının sınırlılığı dikkat çekmektedir.

Bu bağlamda Eski Kent Meydanı örneği, kamusal mekânların değerlendirilmesinde tarihsel kimlik ile çağdaş kullanım arasındaki ilişkinin önemini göstermektedir. Meydan, yalnızca Prag'ın değil, Avrupa'nın da kolektif hafızasında güçlü bir simge olmayı sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

- Aqwis. (2007). *Jan Hus Memorial, Old Town Square, Prague* [Photograph]. Wikimedia Commons. <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=4346968>
- Carmona, M., Heath, T., Oc, T., & Tiesdell, S. (2010). *Public places, urban spaces: The dimensions of urban design* (2nd ed.). Routledge.
- Erdönmez, E. (2018). Roma Popolo Meydanı bağlamında kamusal mekân kalitesinin ölçülmesi. *Kent Akademisi*, 11(33).
- Erdönmez, M. E., & Popolo, C. (2012). Urban image and identity: A comparative analysis of squares in Istanbul and Naples. *European Planning Studies*, 20(9), 1547–1566.
- Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space* (6th ed.). Island Press.
- Hammersley, R., & Westlake, T. (1996). Planning in the Prague region. *Cities*, 13(4), 247–256.
- Hasol, D. (2013). *Mimarlık ve yapı sözlüğü*. YEM Yayın.
- İnceoğlu, M., & Aytuğ, A. (2009). Kentsel mekânda kalite kavramı. *Megaron*, 4(3), 131–146.
- Krier, R. (1979). *Urban space*. Academy Editions.
- Lynch, K. (1960). *The image of the city*. MIT Press.
- Lynch, K. (1981). *A theory of good city form*. MIT Press.
- Montgomery, J. (1998). Making a city: Urbanity, vitality and urban design. *Journal of Urban Design*, 3(1), 93–116.
- Opacic, Z. (2013). The sacred topography of medieval Prague. In S. W. Nordeide & S. Brink (Eds.), *Sacred sites and holy places: Exploring the sacralization of landscape through time and space* (pp. 252–281). Brepols.
- Project for Public Spaces (PPS). (2009). What makes a successful place? Project for Public Spaces.
- Sami, Z., Bilgen, M., & Erdönmez, E. (2020). Navona Meydanı'nın tarihsel süreç içerisinde fiziksel ve işlevsel özelliklerinin incelenmesi. *Kent Akademisi*, 11(41), 112–122.
- Simpson, F. (1999). Tourist impact in the historic centre of Prague: Resident and visitor perceptions of the historic built environment. *The Geographical Journal*, 165(2), 173–183.
- Zucker, P. (1959). *Town and square: From the agora to the village green*. Columbia University Press.